

tici, sociologiju filma, radija i televizije, iznosi stavove nekih autora (posebno Friedmanna, Mertona i Morena) o masovnim komunikacijama. Autor daje i vlastitu širu definiciju predmeta sociologije masovnih komunikacija: »Sociologija masovnih komunikacija proučava uzajamno dejstvo između sistema masovnih komunikacija i astrukturalnih i strukturalnih elemenata društvene stvarnosti« (str. 48).

Treće poglavlje je posvećeno osnovnim kategorijama sociologije masovnih komunikacija, u kojemu Todorović analizira pojmove društvene strukture (njezinu definiciju i Mertonovo shvaćanje društvene strukture), pojam sistema informacija i komunikacija, te različite sisteme komuniciranja.

Govoreći o odnosu sociologije masovnih komunikacija kao znanosti i osnovnih sociologijskih kategorija, autor piše o naturalističkoj i transcendentalnoj teoriji sporazumijevanja, društvenoj bazi, društvenom biću i društvenoj svijesti.

U petom odjeljku autor analizira i definira (str. 98) pojam masovne kulture i njegovog različitog shvaćanja u sociologiji, i komparira pojmove masovna kultura i masovna komunikacija.

Šesto i sedmo poglavlje sadržajem i opsegom čine okosnicu čitave knjige. Šesto poglavlje posvećeno je značaju sredstava masovnih komunikacija, društvenom, perceptivnom i znanstvenom spoznavanju i obrazovanju. Također se govori o spoznaji kod društvenih grupa, te o spoznavanju putem filma i televizije. Posebno se osvrće na istraživanje u području spoznaje i govori o odnosu sociologije masovnih komunikacija prema empirijskim činjenicama i tehničkim metodama istraživanja, te organizaciji istraživačkog rada i komunikacija u sociologiji spoznaje.

Sedmo poglavlje posvećeno je analizi odnosa sociologije masovnih komunikacija i sociologije umjetnosti (vrhunska i masovna umjetnost, stvaralačka masovne umjetnosti i masovnih komunikacija). Autor posebno analizira problem otuđenja i dekadencije u umjetnosti i masovnoj kulturi, te istraživačke orijentacije u sociologiji umjetnosti — komunikacioni procesi i estetski ukus u masovnoj kulturi i komunikacijama.

U zaključnom, kratkom osvrtu na značaj masovnih komunikacija, autor ističe

njihov ogroman utjecaj na formiranje stavova, pogleda, načina života i »oblikovanja dokolice«. Pored negativnog aspekta prezentiranja »lake i plitke zabave«, sredstva masovnih komunikacija pogodan su medij za izgradnju svestrane ličnosti. Ta činjenica nalaže potrebu mnogih studioznijih istraživanja, koja u ovom području trebaju odgovoriti na niz značajnih i otvorenih pitanja.

Knjiga Aleksandra Todorovića vrlo je pogodna za čitatelje a osobito za studente koji se žele upoznati s osnovama sociologije masovnih komunikacija. Ona je još uvijek na razini osnovnih problema i relacija, tek postavljanja temelja sociologije masovnih komunikacija, ali tako ju je autor i koncipirao.

Ivan Cifrić

Milan Benc

IZBORNO PONAŠANJE GRAĐANA

August Cesarec i CSSGP Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1974, 96 stranica

Ova je knjiga, kako nam je poznato, sukus autorove doktorske teze. Premda »malostranična«, u situaciji ubrzanog razvoja naših političkih znanosti u kojem izostaju brojnija ozbiljnija iskustvena istraživanja, ona ima nesumnjivo značenje. Posebice to vrijedi za predmet kojim se Milan Benc bavi — izborno ponašanje građana unutar našeg jednopartijskog političkog sistema. Samu studiju teško je sasvim precizno disciplinarno odrediti. Naime, izborno ponašanje, predmet je kojim se u užem smislu bavi tzv. elektoralna sociologija (ili kako bismo to razumljivije na našem jeziku rekli sociologija izbora) koja pak ulazi u političku sociologiju, disciplinu na granici između sociologije i političkih znanosti (ako je takva podjela uopće moguća uzmemo li u obzir odnos između političkih znanosti i sociologije).

Predgovor studija napisao je prof. dr Pavao Novosel koji je autoru posebno odao priznanje za metodologijsko rješavanje: korištenje apstinencije kao indikatora izbornoga ponašanja u našem političkom sistemu, gdje strana iskustva nije bilo moguće upotrijebiti, jer indikatori koji se drugdje prikupljaju

za nas ne znače gotovo ništa» (*Predgovor*, str. 6). Važnost pak izbora i izbornih procesa kao oblika sudjelovanja građana u političkom životu samoupravne socijalističke zajednice, dodali bismo, ne treba posebno naglašavati uzmemo li u obzir činjenicu da samoupravljanje svoju prometejsku ulogu u dokidanju klasičnog političkog sistema ima upravo u tome što pretpostavlja i znači da se kolektivno spontano stvaralaštvo organizira na svim društvenim razinama, a što dalje znači da ono pretpostavlja sudjelovanje svih građana u političkom životu našega društva.

Studija obuhvaća slijedeće dijelove: *Uvod*, *Pravni temelji izbornog sistema*, *Pristup istraživanju*, *Rezultati istraživanja* i *Post scriptum*, kojima je dodat sažetak na engleskom jeziku i popis literature.

Izorno je ponašanje »poseban oblik kolektivnog ponašanja socijalnih grupa u cjelokupnim društvenim odnosima« (str. 8) i odatle je shvatljivo što se Benc temeljitije pozabavio historijatom i pravno-političkom analizom našeg izbornog sistema (poglavlje *Pravni temelji izbornog sistema*).

U poglavlju *Pristup istraživanju* ponajprije čitamo autorov sažet i kratak osvrt na pravno-politički ili isključivo politički, te socio-psihološki i socio-politički ili politološki smjer u istraživanju izbora (prvi se svodi na analizu demokratske izbornog sistema, a drugi na motivacione procese u izbornom ponašanju). Naglasivši da glasanjem »birač svoja vlastita prava otuđuje« (str. 26) on kaže: »Sam akt biranja, tj. činjenica da pojedinac glasa za jednoga ili više kandidata, individualan je akt, a opredjeljivanje birača i sam izlazak na izbore čin je uvjetovan nekim faktorima društvenog reda« (str. 27). Kako se u nas birač opredjeljuje za pojedinog kandidata koji se »javlja kao reprezentant vladajuće klase ili partije« (str. 27) indikatorom političkog raspoloženja mogu se smatrati neodaziv birača ili apstinencija i nevažeći glasački listići. Kako izorno ponašanje zavisi od stvarnih socijalnih, ekonomskih i političkih prilika, te političkog iskustva i aspiracija građana unutar kibernetskog modela istraživanja autor je primijenio korelacionu analizu na varijable temeljene na izbornim statistikama, varijable temeljene na anketnim podacima (ispitivanje javnog mnijenja i anketa o općinskim

kandidacionim konferencijama i koordinacionim odborima), i, konačno, ekonomske varijable.

Rezultati istraživanja poglavlje je kojemu i sam naziv rječito govori o sadržaju. Osnovnim rezultatima do kojih je autor došao koristeći se i izvjesnim kvalitativnim varijablama možemo smatrati da izorno ponašanje građana zavisi o stupnju ekonomskog razvoja i o društveno-ekonomskim i političkim prilikama, gdje u osnovi postoje tradicionalni tip birača (karakterističan za sela i nerazvijene sredine s ostacima patrijarhalnog života, odanošću personalističkom autoritetu, usmjerenošću na lokalne probleme, itd.), te urbani tip (u gradovima i razvijenim sredinama s izraženom privatizacijom i individualizacijom koji se procesi očituju u povećanju pasivne rezistencije). Nađenu činjenicu da u našim uvjetima ekonomski razvika izražen u nacionalnom dohotku per capita nije uvijek rezultirao boljim i većim sudjelovanjem građana u izbornim procesima Benc je objašnjavao nizom faktora, a ponajprije entropijom sistema. Kako je u svom radu polazio od kolektivnih karakteristika socijalnih grupa (vezano za realne materijalne društveno-proizvodne procese te ideologiju kao društvenu svijest izraženu u tradiciji i političkom iskustvu), čini nam se da je kibernetički model kojega autor spominje i unutar kojega želi pristupiti analizi rezultata u izvjesnom smislu možda »strano tijelo«. Benc uočava da je taj oblik systemske analize prikladan samo onda kada politički sistem »teži tome da u društvu osigura homeostatske — stabilizirajuće mehanizme« ili »ako mu je svrha da uspostavlja ili održava stanoviti red« (str. 33) i šteta je što ovom pitanju nije posvetio više pažnje.

Kako je autor analizirao skupštinske izbore održane u SR Hrvatskoj 1969. i upozorio na neke pojave u izborima stare i nove Jugoslavije do 1969. a u međuvremenu su donijeti novi ustavi, izvršene promjene izbornog sistema (uvođenje delegatskog sistema) po kojem su i održani izbori 1974. u zadnjem je dijelu knjige (*Post scriptum*) označio novine u izbornom sistemu i dao preliminarnu analizu odziva na izbore u 1974.

Antun Petak